

HALK BİLİMİNİN EPİSTEMOLOJİK TARİHİ VE YAKIN DÖNEM TÜRK HALK BİLİMİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE*

The Epistemological History of Folkloristics and Recent Turkish Folklore Studies

Arş. Gör. Dr. Emrah TUNÇ**

ÖZ

19. asırda, Avrupa merkezli toplumsal dönüşümün yol açtığı çeşitli problemlere çözüm bulma gayesiyle ortaya çıkan ve büyük oranda doğa bilimlerinin kavramsal çerçevesi içerisinde şekillenen sosyal bilimlerin; henüz emekleme aşamasında olduğu bu erken dönemde dahi bilginin doğası ve ontolojik imkânlarıyla ilgilenen felsefe çevrelerini çokça düşündürülen bir mesele hâline geldiği görülür. Bu anlamda Auguste Comte'un Newtoncu fizikten esinlenerek sosyal bilimler sahasına taşıdığı olgucu (pozitivist) epistemolojinin; neredeyse kendisine eş zamanlı bir şekilde çok yönlü bir eleştiri furçasının oluşmasına ve böylelikle Alman Tarih Okulu'na mensup bazı kesimlerin, Wilhelm Dilthey'in tarihselcilik (historizm) adını verdiği epistemolojik görüş etrafında toplanmalarına yol açtığı anlaşılır. Ardından ise Almanya ve kıta Avrupası'nın sınırlarını yavaş yavaş aşmaya başlayan bu epistemolojinin; özellikle 20. yüzyılın ortalarında Anglo-Amerikan dünyada yaşanan postmodern devrimin ardından, Batı dünyasının geneline yayıldığı ve sosyal bilimler sahasında topyekün bir dönüşüm yaşanmasına neden olduğu görülmektedir. Bu açıdan, araştırmaların temel varsayımlarını ve ne şekilde yürütüleceğini tepeden tırnağa değiştiren böyleleri bir epistemolojik kırılmanın; diğer sosyal bilim şubelerinde olduğu gibi halk biliminde de birtakım köklü dönüşümlere yol açtığı ve disiplin içerisinde en temel tanımlardan başlamak üzere, ele alınan konular ve kullanılan metodların büyük oranda değişmesini sağladığı görülür. Ancak "bağımsız olma" iddiasının vermiş olduğu "eğreti" duruşun etkisiyle; disiplinin eklektik bir yapıya sahip olan kuramsal tarihini sadece birtakım tarihsel hikâyeler ve kişiler üzerinden kavrayan halk bilimi tarihçelerinin; "metin merkezli kuramlar"dan "bağlam merkezli kuramlar"a geçiş olarak yorumladıkları bu dönüşümü; çoğunlukla bilgi felsefesi alanındaki tartışmalardan habersiz şekilde sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu makalede söz konusu eksikliği telafi etmek amacıyla, epistemoloji alanında "olguculuk", "tarihselcilik", "nomotetik" yahut "idiografik" gibi terimler etrafında uzun süreden beri yürütülen söz konusu tartışmalar, öncelikli olarak halk biliminin kuramsal tarihine yerleştirilmeye çalışılmış ve bu itibarla metin merkezli yaklaşımlardan bağlam merkezli yaklaşımlara geçiş süreci, sözü edilen epistemolojik dönüşüm parantezinde okunmaya çalışılmıştır. Makalenin ilerleyen kısımlarında ise diğer sosyal bilim şubeleriyle birlikte halk biliminin genelinde yaşanan söz konusu epistemoloji değişikliğinin yakın dönem Türk halk bilimi çalışmalarındaki yansımaları aranmış ve bu suretle 1989 yılından beri yayın hayatına aralıksız bir biçimde devam eden Millî Folklor Dergisi'nin 128 sayılı yayını arşivinde yer alan 2567 yazı; konuları, türleri ve kullandıkları kuramsal çerçeveler açısından kümelerle ayrılarak, kökenlerinde barındırdıkları epistemolojik "sayılıtlar" doğrultusunda tasnif edilmiştir. Bu kapsamda 10'ar yıllık dönemler hâlinde ele alınan dergide, derleme ve araştırma makalelerinin %87,31 oranında olgucu tutumla kaleme alındığı; buna karşın çalışmaların ancak %12,69 oranında tarihselci epistemolojiyi kullandığı tespit edilmiştir. Bütün bunlara ilave olarak, olgucu tutumun dergi içerisinde hâlâ büyük bir yer kaplamasına rağmen özellikle son yıllarda tarihselci epistemolojiyle kaleme alınan yazıların sayısında görülen hızlı artışı; önümüzdeki dönemde Türkiye bağlamındaki epistemolojik dönüşümün hızlanacağına ve çalışmaların çehresinin günümüze kıyasla bir hayli farklılaşacağına işaret ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Epistemoloji, olguculuk, tarihselcilik, halk bilimi, Millî Folklor.

ABSTRACT

It is seen that the social sciences, which emerged in the 19th century with the aim of finding solutions to various problems caused by European-based social transformation and shaped largely within the conceptual framework of natural sciences, have become a difficult matter for the philosophical circles that engaged in the nature and ontological possibilities of knowledge from the very early stages. In this sense, it is understood that

* Geliş tarihi: 11 Şubat 2021 - Kabul tarihi: 1 Mart 2022

Tunç, Emrah. "Halk Biliminin Epistemolojik Tarihi ve Yakın Dönem Türk Halk Bilimi Çalışmaları Üzerine" *Millî Folklor* 133 (Bahar 2022): 13-28

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Sivas/Türkiye, etunc@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9764-7326.

the factual epistemology that Auguste Comte carried to the field of social sciences inspired by Newtonian physics leads to the formation of a multifaceted critique at the same time as itself and led some members of the German Historical School to gather around the epistemological view that called historicism by Wilhelm Dilthey. Then, this new epistemology, which gradually begins to cross the borders of Germany and continental Europe, spreads throughout the western world, especially after the postmodern revolution in the Anglo-American world in the mid-20th century, and causes a major transformation in the field of social sciences. From this point of view, it is understood that such an epistemological break, which changes the basic assumptions of researches and how they will be conducted from top to bottom, has led to some radical transformations in folkloristics, as in other branches of social science, and has provided a great change in the subjects and methods used in the discipline, starting from the most basic definitions. However, it is understood that the studies of folklore history that comprehend the theoretical history of their discipline only through certain historical stories and people, continue to be unaware of the discussions in the field of philosophy of knowledge and with the effect of the makeshift stance of the claim of "independence" they mostly interpret this transformation as a transition from "text-centered theories" to "context-centered theories". Therefore, in this article, in order to compensate for this missing part of studies, these discussions, which have been conducted for a long time around terms such as "factualism", "historism", "nomothetic" or "idimographic" in the field of epistemology, were tried to be placed in the theoretical history of folkloristics and the process of transitioning from text-centered approaches to context-centered approaches was tried to be read with this epistemological transformation. In the later part of the article, the reflections of this epistemological change in the discipline were sought in recent Turkish folklore studies, and in this direction 2.567 articles in the 128 issues of the Milli Folklor, which is a journal of cultural studies and has been continuously publishing since 1989, are sorted in terms of their subjects, types and theoretical frameworks. In this context, it was determined that in the journal, which is discussed in 10-year periods, review and research articles are written with a factual attitude of 87.31%; however only 12.69% of the studies have employed historicist epistemology. In addition, although the factual attitude still has a large place in the journal, it has been found that the rapid increase in the number of articles written with historicist epistemology in recent years indicates that the epistemological transformation in the Turkish context will be rapidly increased in the coming periods and the face of the studies will be quite different in the future.

Keywords

Epistemology, factualism, historicism, folkloristics, Milli Folklor.

Giriş

Toplumsala dair bilgi üretim süreçlerinde, çoğu defa bilinçsiz bir şekilde ve bazen de istendik bir amaç doğrultusunda kullanılan epistemolojik çerçeveler ve bu çerçevelere son derece bağımlı bir şekilde ortaya çıkan teorik modeller; kökenlerinde yer alan çeşitli varsayımlar nedeniyle kimi zaman araştırmaların nihai sonuçlarına olumsuz etki ederek üretilen bilginin kısırlaşmasına, eksik kalmasına, insan odağından çıkarak mekanikleşmesine ve bazen de sahteleşmesine neden olurlar. Genelde sosyal bilimler ve özelde ise halk bilimi sahasında sıklıkla karşılaşılan bu türden "yanıltıcı" bilgi kümelerinin temelinde, diğer birçok faktörün yanı sıra araştırmacının toplumsal sahneye bakmak için kullandığı merceklerin; yani araştırma için tercih edilen kuramsal perspektifin büyük bir yer kapladığı görülür. Başka bir deyişle, benimsediği ontolojik ve epistemolojik sayıltılar ve kullandığı yöntemlerin kendisine sağladığı olanaklar doğrultusunda hareket eden araştırmacı; içerisinde bulunduğu referans çerçevesinin kendisine müsaade ettiği kadarıyla kültürel gerçekliğe ulaşmaya çalışır. O hâlde tercih edilen kuramsal çerçeve ve belki bunun da ötesinde, kuramsal çerçevenin çizilme aşamasında sergilenen epistemolojik tutumlar; çalışmanın varacağı nihai sonuçlar için daha en başından belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla genelde sosyal bilimciler ve özelde ise halk bilimcilerin, sonuca katkısı olmayan marjinal ve sahte bilgilerden korunabilmek için faydalandıkları kuramsal çerçeveleri ve bunların kökensel formlarına sirayet etmiş olan sayıltıları süre-

li olarak “düşünümsel” (refleksif) bir tutumla irdelemek ve test etmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır.

Böylesi bir “geri dönüşlü” faaliyetin ise en yalın hâliyle söylenecek olursa, bilimsel prensipleri, hipotezleri veya bunlara ait sonuçları eleştirel bir biçimde inceleyen felsefi sorgulama alanından (Simard 2003: 14); yani epistemolojiden kopuk bir biçimde gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı görülür. Genel çerçevede bilgi kavramının neliğiyle ilgilenen, uygulamaya nasıl taşındığını, nereye konuşlandığını ve sahip olduğu niteliklere neden sahip olduğunu açıklamayı amaçlayan epistemoloji; mevcut bir alandaki bilgilerin sistematik olarak artırılmasından ziyade söz konusu artırım işleminin ontolojik imkânları, semantiği ve kısmen de metodolojisiyle ilgilenir (Rescher 2003: 13). Böylelikle bilginin çeşitleri, gerekçesi ve geçerliliğine odaklanan bu etkinlik alanı; örneğin insan duyularından bağımsız bir gerçekliğin olup olamayacağı veya evrensel bilgiye ulaşıp ulaşılamayacağı gibi sorduğu sorularla (Cunningham ve Fitzgerald 1996: 41-42), âdeta bir “meta-bilim” olarak bilginin üretim süreçlerine odaklanır ve bu hâliyle gerçekliğin bilgisine ulaşma iddiasını güden hemen her disiplin için “olmazsa olmaz” derecesinde elzem bir faaliyet olarak belirir.

Bu açıdan düşünümsel bir etkinlik olarak, genelde halk bilimi ve özelde ise yakın dönem Türk halk bilimi çalışmalarını, içerdikleri epistemolojik tavırlar açısından analiz etmeyi hedefleyen bu makale; tarihsel süreç içerisinde kullanılmış veya hâli hazırda kullanılmakta olan bazı kuramsal modelleri, bilgi felsefesiyle uğraşan çevrelerde uzun zamandan beri tartışılmalı ve sosyal bilimler tarihinde büyük bir yarılmaya yol açan “olguculuk-tarihselcilik” çatışması üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece “eklektik” bir tutumla, çoğu zaman birbirleriyle tezat oluşturan kuramsal yaklaşımları bünyesine katmakta sakınca görmeyen halk bilimi disiplininin genelde kişiler veya coğrafyalar üzerinden kurgulanmaya çalışılan kronolojik tarihi; aslı olarak epistemolojik tutumları esas alan daha geniş bir “janr” içerisinde “yeniden” yorumlanmaya çalışılacaktır. Makalenin ikinci bölümünü oluşturan yakın dönem Türk halk bilimi çalışmalarının durumu ise, otuz yılı aşkın bir süredir yayın hayatına kesintisiz bir şekilde devam eden Milli Folklor Dergisi üzerinden ele alınacak ve bu suretle derginin 128 sayılık yayın arşivindeki 2567 yazı; benimsedikleri epistemolojik tavırlar açısından toplu bir biçimde değerlendirmeye tâbi tutulacaktır. En nihayetinde ise genelde halk bilimi ve özelde Türk halk bilimi çalışmalarının yaşadıkları kuramsal dönüşümlerin, sosyal bilimler tarihinde yer alan epistemolojik dönüşümlerden bağımsız olarak ele alınmasının mümkün olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Sosyal Bilimler Felsefesinde Olguculuk-Tarihselcilik Tartışmaları

Bilindiği üzere sosyal bilimler; 19. asırda Avrupa merkezli toplumsal dönüşümün yol açtığı çeşitli problemlere çözüm bulma gayesiyle ortaya çıkmış ve büyük oranda doğa bilimlerinin kavramsal çerçevesi içerisinde şekillenmiştir (Giddens 2007: 16). Kapitalizmle birlikte sınırlı alanda ortaya çıkan atılımlar ve buna bağlı olarak yaşanan ekonomik gelişmeler yahut Fransız Devrimi gibi siyasal sahadaki devasa dönüşümler; asırlar boyunca “güvenli limanlar” olarak tasvir edilen geleneksel kurumların temelsiz kalmasına/hızla tasfiye edilmesine yol açmış ve bu durum; köklü düşüncelerin yeniden sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Nüfusun hızla artması, işçilerin olumsuz çalışma koşulları, birbirlerinden hızla ayrılan toplumsal sınıflar, kentleşme, baş döndüren yeni teknolojiler, dinin kamusal hayatın içerisinde çekilmesi, ulusallaşma sürecinde halkların idaresi ve kitlelerin giderek artan bir oranda siyasete katılmaları gibi meseleler; bu açıdan 19. yüzyıl boyunca Avrupa’nın değişmez temaları hâline gelmiş ve toplum bilimlerinin ortaya çıkışına/kurumsallaşmalarına zemin oluşturmuştur.

Ancak bütün bu meseleler üzerine yapacağı analitik araştırmalarla çeşitli faydalar elde etmeyi uman; yani toplum mühendisliği yaparak kitlelere “çekidüzen vermeyi” amaçlayan sosyal bilimlerin, henüz emekleme aşamasında olduğu bu erken dönemde dahi felsefe çevrelerini çokça düşündüren bir mesele hâline geldiği görülür. Böylelikle toplumsal sahaya yönelik bilgi etkinliklerinin bir bilim statüsüne kavuşmaları konusunda yapılan münazaralarda birbirlerinden sürekli olarak mevzi kazanmaya çalışan iki ana eğilim, dozu giderek artan tartışmalar içerisinde palazlanmaya ve kendilerini göstermeye başlar. Bunlar kısaca; tarihe yahut topluma yönelen bilgi etkinliklerini “doğa bilimi” örneğine göre düzenlemeye çalışan ve birtakım yasalar peşinde koşarak, toplumsalı belirli kanunlar etrafında “açıklamaya” çalışan olgucu (nomotetik) tutum ve bunun aksine, toplumsala yönelecek disiplinlerin “doğa bilimi” örneğine göre kurulamayacağını ileri sürerek yöntem bakımından bir başka bilim tasarlamaya çalışan tarihselci (idiografik) tutumlardır (Özlem 1984: 57).

Bu bağlamda, söz konusu eğilimlerden ilki olan ve kimi çevrelerde “faktüalizm” yahut “pozitivizm” isimleriyle de anılan olguculuğun; tarihselcilige göre çok daha köklü bir geçmişe sahip olduğu ve doğa bilimlerinin gelişmesinde büyük roller üstlendiği anlaşılır. Empirizmle (deneycilik) olan bağlantısı da göz önünde tutulacak olursa, kökensel açıdan Francis Bacon’a (ve hatta eski Yunan yurtdındaki Sextus Empiricus’a) kadar uzanan bu eğilimin temelinde; gerçekliğin insandan bağımsız ve duyular aracılığıyla gözlenebilir bir olgu olduğu inancı yatar (Ballıkaya 2015: 88). Böylelikle araştırmacıya düşen temel görev, “nesnel” sınırlar içerisinde kalarak olgular arasındaki değişmez ilişkileri ya da yasaları –yani nedensellikleri- açıklayarak doğanın genel bilgisine ulaşmak ve yeri geldiğinde bu bilgiyi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılabilir kılmaktır. Bunun ise ancak “ilerleme”nin önündeki en büyük engel olarak görülen *a priori* aksiyomların elenmesi aracılığıyla; yani “teoloji” ve “metafizik”in rasyonel düşünceden ayıklanması yoluyla mümkün olduğu sonucuna ulaşılır (Sönmez 2010: 161). Bu açıdan deneyle doğrulanamayan bilgiler, olgucu tutuma göre esasında “anlamsız” veya Wittgenstein’in deyişiyle “boş anlamlı” (sinnlos) kabul edilir (Gordon 2020: 654).

Bütün bu özellikleriyle, bir yandan da Platoncu evrenselcilik fikrine bağlanan olguculuğun; ortaya attığı nomolojik önermelerle esasında “evrensel” bilginin peşinde olduğu ve “şahsına münhasır” olarak kabul edilen tekilin bilgisiyle hiç mi hiç ilgilenmediği görülür. Makro düzeyde gerçekleştirilen araştırmaların deney ve gözlem yoluyla ortaya çıkardığı yasalar; tekilin kendisine ait olan “özgün” bilgisini büyük oranda yadsıma eğilimi gösterir (Fay 2012: 74). Böylelikle pratik fayda ve ülküler üzerine şekillenen bu görüşün; kurguladığı yasalar aracılığıyla, ileride ortaya çıkabilecek muhtemel problemler için “öngörü” oluşturmayı hedeflediği anlaşılır. Tekilin kendisine ait özgün bilgisinin ise genele dair hiçbir şey söylemediği için, bilimsel etkinliğin ortaya çıkışındaki mantığa bariz bir biçimde aykırı olduğu düşünülmektedir.

Özetle, Aydınlanma Dönemi’nin metafiziği yadsıyan ruhundan kaynaklanan ve tarihsel kökleri açısından Grek empirizmine bağlanan bu görüşün, Doğan Özlem’in deyişiyle; a)gerçekliğin tüm heterojen görüntüsüne rağmen genel yasalarla ifade edilebilecek bir homojenlik olarak görülmesi gerektiğini; b)gözlem/deney yoluyla evrensel doğa yasalarını bularak ortaya koymanın, bilimin asli görevi olduğunu; c)doğaya hâkim olan yasalar gelecekte de geçerli olacağından, bilimin öndeyilerde (prediction) bulunmasının şart olduğunu; d)gerçekliğin evrensel bir dille, yani matematiğin diliyle ifade edilebileceğini; e)bilimin nesnel olduğunu ve gözlemcinin, araştırdığı nesnenin karşısına her türlü moral, dinsel, ahlaksal, siyasal ve ideolojik kabullerinden arınmış olarak çıkabileceğini ve f)bilimin elde ettiği sonuçların evrensel ve zorunlu olduğunu; çünkü tam bir

nesnellikle, deneysel ve matematiksel yoldan elde edildiklerini ileri sürdüğü anlaşılmaktadır (Özlem 2008: 57).

Bütün bir Orta Çağ boyunca bitmek bilmeyen savaşımlardan, hastalıklardan ve iktidar mücadelelerinden bezmiş olan Avrupa'nın; evrendeki kaos görüntüsünü kozmosa çevirmeye çalışan böylesi bir düşüncüyü, doğa bilimlerinden toplumu konu edinen bilgi alanlarına taşıması uzun sürmemiştir. Nitekim 19. yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde, doğa bilimlerinden esinlenerek toplumla parçalı olarak uğraşan disiplinlerin, kendisinin “sosyal fizik” olarak adlandırdığı “sosyoloji”ye bağlanması gerektiğini ileri süren Auguste Comte (1798-1857); bu suretle olgucu tutumu sosyal bilimlerin sistematığı içerisine yerleştirmeyi dener. Bu dönemde çoğunlukla felsefe sınırları dâhilinde olduğu düşünülen sosyal bilimlerin, somut ve kesin bilgi üreten doğa bilimleri karşısında a priori bilgi üreten bir pozisyonda kalması ve bu durumun ise hiyerarşik yapılanmada doğa bilimlerine birtakım avantajlar kazandırması; Comte'un ortaya attığı söylemin giderek güçlenmesine ve doğa bilimsel yöntemin toplum bilimlerinin epistemolojisine sirayet etmesine neden olur. En nihayetinde ise deterministik (belirlenimci) ve nomotetik (yasacı) karakteriyle özellikle Anglo-Amerikan dünyada yankısını bulan bu yaklaşımın, tarih ve antropolojinin bütün itirazlarına rağmen; iktisat, siyaset bilimleri ve sosyoloji alanlarında kendisini büyük oranda kabul ettirmeyi başardığı anlaşılmaktadır (Gulbenkian Komisyonu 2012: 36).

Ancak diğer taraftan Comte'un Newtoncu fizikten esinlenerek sosyal bilimlere taşıdığı bu görüşlerin; neredeyse kendisine eş zamanlı bir şekilde çok yönlü bir eleştiri furçasının oluşmasına ve böylelikle Almanya'da tarihselcilik (historizm) adı verilen yeni bir epistemolojinin belirmesine neden olduğu görülür (Bauman 2017: 29-63). Son tahlilde, Alman Tarih Okulu mensuplarından Wilhelm Dilthey; olguların zamandan ve mekândan bağımsız birtakım evrensel yasaların peşinde koşan hayalperest tutumlarını ağır bir şekilde eleştirmiş ve böylesi bir tavrın yanlışlığına dikkat çekerek, tarihselciliğin sosyal bilimler zemininde büyük bir yankı uyandırmasını sağlamıştır.

Bu bakımdan, toplumla ilgilenecek olan bilimleri olguların “yanıltıcı” görüşlerinden arındırmaya çalışan Dilthey; daha en başından bu disiplinlerin “sosyal bilimler” olarak adlandırılmasını reddederek -onlara “tin bilimleri” adını vermiştir- pozitivist tutumla arasına büyük bir mesafe koyar. “Doğa” ve “tin” kavramlarını birbirinden kesin bir biçimde ayıran ve tıpkı olgular gibi doğanın belirli bir determinizmle açıklanmasını mümkün gören Dilthey; toplumsal sahada ise doğadakine benzer bir süreklilik olmadığı için nomotetik bir tutumun sergilenemeyeceğini savunur. Bu anlamda “tarihte tekerrürün mümkün olmadığını” düşünen Dilthey'in; tin bilimlerinin, konusunu bir defaya mahsus gerçekleşen olaylar dizisinden aldığı ileri sürerek yasacı tutumu tamamıyla reddettiği görülür (Özlem 2012: 39-45). Bununla birlikte, Immanuel Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserinde ileri sürdüğü düşüncelerden fazlasıyla etkilendiği anlaşılan Dilthey'in; duyular aracılığıyla elde edilen düzenliliklerin, esasında onları belirli bir kalıba sokan insan algısıyla ve algının ise kümülatif olarak şekillenen “tarihsel bağlam”la yakından ilişkili olduğuna işaret ederek (Dilthey 2011: 22-23), gerçekliği insandan bağımsız olarak yorumlayan olgucu epistemolojiye şiddetli bir biçimde saldırdığı anlaşılmaktadır.

Ana hatlarıyla Dilthey'in yukarıdaki görüşleri üzerine inşa olunan tarihselci epistemolojinin; böylelikle olguların nedenselliklere odaklanan “açıklamacı” tutumuna karşın “anlamacı” bir tavrı benimsediği ve evrensel düzeydeki teorilerden (yasalardan) kaçınarak, kültürün tekil bilgisine yöneldiği görülmektedir. Ancak bu tavrın ulaşmak istediği bilgi; eksik temsile dayanan “genel geçer” bir kültür bilgisi değildir; zira tarih-

seçicilik, kültürün farklı şartlar altında ve farklı yaşam örüntüleri içinde kendine özgü bir yaşam stili olarak ortaya çıktığını savunur (Nelson 2019: 10). “Buradaki asıl amaç, soyut bir “kültür” kavramı peşinde koşmaktan çok, her tarihsel dönem ve süreç içerisinde insanların ve toplumların kendilerine ördükleri yaşam örgülerini, kendi teklikleri içinde, bireyselleştirici bir tutumla ele almaktır” (Özlem 1982: 48).

Tartışmaların Halk Biliminin Kuramsal Tarihindeki Yansımaları

Olgucu-tarihselci tutumlar arasındaki söz konusu çatışmadan –oldukça yüzeysel bir biçimde olsa da- bahsettikten sonra; geriye bu çatışmanın halk bilimi disiplinin “kuramsal” tarihi içerisine yerleştirilmesi işi kalmaktadır. Ancak insana ait bir kurgu olarak halk biliminin, bizzatıhi kendi tarihselliği nedeniyle homojen bir yapıya sahip olmaması ve örneğin aynı kuramsal çerçevenin farklı ülkelerde birbirinden bambaşka biçimlerde yorumlanması gibi durumlar göz önüne alındığında, bu işlemin sanıldığı kadar kolay olmadığı görülür. Üstelik halk biliminin kendi ürettiği teorik modellerin yanı sıra disiplinlerarası hüviyetinin bir sonucu olarak diğer sosyal bilim şubelerinden almış olduğu yaklaşımları da hesaba katarsak; alanda kullanılmış ve hâli hazırda kullanılmakta olan sayısı on beşi aşkın kuramsal çerçevenin, böylesi sınırlı bir çalışmada tek tek ele alınmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle “eksik temsil”e daha en başından razı olarak, söz konusu kuramsal yaklaşımları “metin merkezli” ve “bağlam merkezli” olmalarına göre nispeten “idealleştirilmiş” iki tip içerisinde topladıktan sonra belirli örnekler üzerinden değerlendirmeye tâbi tutmak, çalışmanın sınırlı seyrini anlam- lı kılmak adına daha makul bir tutum olacaktır.

Bu kapsamda, özellikle “pozitivizmin iflasi”na kadar geçen süre içerisinde (20. yüzyılın ortalarına kadar olan uzun dönemde) halk bilimi disiplinin sıklıkla kullandığı metin merkezli kuramsal yaklaşımların; sosyal bilimlerin genel seyrine paralel olarak büyük oranda olgucu tutumu benimsediklerini söyleyerek başlamak uygun olur. Köklerini esasında tarihselci düşünceden alan ve ontolojisini romantizm üzerine inşa eden halk bilimi disiplinin; bu anlamda antropoloji ve tarihle birlikte olgucu tutuma itiraz etmesi gerekirken; Anglo-Amerikan dünyayı etkisi altına almış olan pozitivizme en az onlar kadar “esir düşmesi” esasında oldukça şaşırtıcıdır. Ancak doğa bilimlerinde kazandığı başarılarla meşruiyetini birçok defa ispat etmiş olan olgucu tutumun, 19. yüzyılda yeni yeni filizlenmekte olan sosyal bilimlerin genelini esir aldığı düşünüldüğünde, halk biliminin müstakil tarihindeki bu durumun şaşırtıcı olmaktan çıktığı görülür.

Böylelikle içerisinde buldukları pozitivist bağlam nedeniyle halkı belirli bir grubun sınırsallığı içerisinde tanımlayan; folkloru “tamamlanmış” bir malzeme olarak gören ve yaptıkları mekanik açıklamalarla ürünleri insan odağından çıkarmaya çalışan metin merkezli halk bilimi kuramlarının (Çobanoğlu 2000: 27); bu hâllerıyla mensubu oldukları sosyal bilimler dünyasının 19. asır ufkunu aşamadıkları ve diğer disiplinlerdeki teorik modellerle aynı karakteristiği paylaştıkları anlaşılmaktadır. Kültüre getirdikleri süper-organik (insanüstü) yaklaşımlarla, olgucu tutumu doğrudan yansıtan ve evrensel-lik iddiasıyla kültürel dünyayı tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi belirli yasaların yönettiği bir kozmos olarak tasavvur eden bu yaklaşımların; araştırdıkları kültürel evrene deterministik güçler affettikleri ve onu insan iradesi faktöründen hiç etkilenmeyen “bağımsız bir gerçeklik” olarak yorumladıkları görülür. Böylesi bir tutum ise daha en başından araştırmaların makro düzeyde yapılmasını gerekli kılarak genelleştirilmiş yasalar üretilmesine ve tekilliklerin kendilerine özgü bilgilerinin büyük oranda ihmal edilmesine yol açmıştır.

Örneğin halk bilimi tarihinin bu erken döneminde, kullanma sıklığı açısından büyük bir yüzdeye sahip olan “Tarihi Coğrafi Fin Kuramı”nın, yukarıda bahsedilen özel-

liklere sahip olduğu söylenebilir. Buna göre, Dorson'un deyişle "karmaşık bir halk masalının tarihini, bir halk şarkısını ya da başka bir folklor konusunu yeniden kurmaya çalışan" bu yöntemin, yaptığı birtakım karşılaştırmalar sonucunda asıl metne (yani ur-forma) ulaşmayı hedeflediği anlaşılır. Ancak böylesi bir kuramsal çerçevenin; "[örneğin] masal çalışmalarını istatistiksel soyutlamalara, özetlere, simgelere, tablolara, haritalara indirmediği ve estetik yahut stilistik öğeler ile anlatıcının iradesini (insan yönünü) büyük oranda göz ardı ettiği" anlaşılmaktadır. Bu bakımdan tekilin kendisine ait olan; yani sanatkârlığı, bireysel yeteneği ve ulusların etkisini, matematiksel bir dille ifadesini bulan oran tabloları ve konu özetleri arasında kaybeden bu yöntemin; anlamın doğaüstü (tinsel) sorunlarından gerçeğin deneysel sorunlarına geçişin (yani olgucu tutumun) açık bir örneği olduğu görülmektedir (Dorson 1984: 5-9).

Benzer biçimde, 19. yüzyıla ait metin merkezli yaklaşımlardan bir diğeri olan ve halk anlatılarının takip ettiği şemayı ortaya koymayı hedefleyen Axel Olrik'in "Epik Kanunlar Teorisi" de doğa bilimlerinden (özellikle biyolojiden) aparılan nomotetik tutumun halk bilimindeki örneklerinden biri olsa gerektir. Metnin, doğal varlıklar gibi kendine özgü bir yapısallığının olduğunu savunan ve bu suretle metin dışı unsurları göz ardı eden bu yaklaşımın, ortaya koyduğu genelleştirilmiş yasalarla anlatının işlev ve yaratım bağlamını çoğunlukla ihmal ettiği görülür (Ekici 2013: 69,71). Bu itibarla insan iradesini ve tarihselliği büyük oranda yadsıyan söz konusu kuramsal yaklaşımın, benimsediği determinist tutumla folklor çalışmalarının yönünü insan odağından çıkardığı anlaşılır. "Axel Olrik'e göre halk anlatılarının epik kuralları süper-organiktir. Bir başka ifadeyle tamamen nevi şahsına münhasır bir olgu olan kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve buna göre bir halk aşığı veya destancı, bir kez anlatmaya başladı mı hiç farkında olmasa da veya ister istemez kontrolünde olduğu bu *kanunları* takip etmek durumundadır" (Çobanoğlu 2008: 115).

Bunun gibi, aynı yüzyıla ait olan "Yapısalcı Yöntem" in de -özellikle halk bilimi türlerini "evrensel modellere ve formüllere" indirgeme arzusundan dolayı- olgucu tutumun temel karakteristiğini sergilediği görülür. Ferdinand de Sussure'un dilin özelliklerini kavramak amacıyla geliştirdiği bakış açısından kaynağını alan bu yaklaşımın, esasında yüzeydeki çeşitliliğin ve farklılığın altındaki birliğe ve düzene (yapıya) ulaşmaya çalışan ve tarihselliği büyük oranda "ihmal eden" bir yöntem olduğu görülmektedir (Onart 1973: 235-239). Tahsin Yücel; "öğelerinin bir anlık durumu dışında hiçbir şeyin belirlemediği katıksız bir değerler dizgesi" olarak tanımlanan yapının, eşzamanlılık ekseninde ele alınmasıyla birlikte tarihselliğin (artzamanlılığın) büyük oranda önemsiz kaldığına işaret ederken; böylesi bir yöntemin geleneksel araştırmaların daha sağlam (nesnel) temellere oturmasını ve birçok problemin tutarlı bir biçimde açıklanmasını olanaklı kıldığını ifade eder (Yücel 1977: 30-32). Ancak "bir tür halk edebiyatı grameri" yaratmayı hedefleyerek "evrensel" formüller peşinde koşan bu yaklaşımın (Ekici 2013: 82); açıkça görüldüğü üzere, aslında öğeler arasındaki ilişkileri yalıtılmış bir şimdiki zaman parantezinde "açıklamaya" çalıştığı ve onların tarihselliğini ifade eden tekilliklerine hiçbir şekilde önem vermediği anlaşılmaktadır.

Yine bu dönem içerisinde yer alan Max Müller'in "Mitolojik Yaklaşım" ı da Cocchiara'nın deyişle, içerisindeki kimi romantik unsurlara rağmen bütünüyle pozitivist bir tutumun yansıması olarak karşımıza çıkar (Cocchiara 2017: 249). Ayrıca Edward B. Tylor'la birlikte doğa bilimlerinde oldukça büyük tartışmalara neden olan "Evrin Kuramı"nın, özellikle İngiliz Antropoloji Okulu'nun süzgecinden geçirilerek bu yüzyılda halk bilimine taşıdığı görülür (Cocchiara 2017: 324). Taylor'dan çok sonra, 1924'te kaleme aldığı *Le folklore* adlı eserinde Arnold von Gennep'in ise "folklor araş-

tırmacısı, tarihi metodu unutarak; hayvan ve bitkileri yaşayan ortamda inceleyen zoolog ve botanikçilerin metodunu uygulamalıdır” (Cocchiara 2017: 404) diyerek, yine halk bilimi içerisine doğa bilimlerinin (biyolojinin) yöntem ve uygulamalarını transfer etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bu açıdan bütün bu örneklerle birlikte olgucu tutumun, 19. yüzyıl halk bilimi çalışmalarının epistemolojisine genel olarak hâkim olduğu görülür. Ancak bu durumun özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren, sosyal bilimlerde yaşanan büyük dönüşümlerle beraber hızla değişmeye başladığı anlaşılır. Zira Aydınlanma dönemine ait “ilerleme” fikriyle yakından ilişkili olan olgucu tutumun, doğaya hâkim olmak arzusuyla “yanıp tutuşan” insanı büyük engellerin üzerinden aşırıldığı düşünülürken, ansızın patlak veren dünya savaşları ve bu savaşlar esnasında yaşanan büyük kıyımlar; pozitivist mitlerin ciddi bir biçimde sorgulanmasına yol açar (Fay 2012: 12). Böylelikle bilime (aslında pozitivistliğe) olan sarsılmaz güvenin giderek kırılan bir hâle geldiği ve ardından özellikle Einstein’ın Newtoncu fiziği aşmasıyla birlikte, olgucu tutumun önce doğa bilimlerindeki geçerliliğini yitirmeye başladığı; “postmodernizm” tartışmalarının sonrasında ise artık sosyal bilimciler tarafından da gözden çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Genel çerçevede yaşanan bu büyük dönüşümün, halk bilimini etkisi altına alması oldukça kısa sürmüştür. Nitekim Anglo-Amerikan dünyada, bu dönemden itibaren artık dozu giderek artan tartışmalarla birlikte pozitivistliğe ait olan “nesnellik”, “tasarım”, “hiyerarşi” ve “düzen” fikirlerinin; yerlerini postmodernist düşünce içerisinde şekillenen “öznellik”, “rastlantısallık”, “anarşi” ve “kaos” a bırakmasıyla (Harvey 1997: 59); diğer disiplinlerde olduğu gibi halk biliminde de büyük bir epistemoloji değişikliğine gidildiği ve böylelikle tekilliğe gönderme yapan “bağlam”ın araştırmaların merkezine taşındığı görülmektedir. Bu noktada özellikle Malinowski’nin “İşlevci” yorumlamasıyla, her ne kadar pozitivist bir tutum sergileyerek temel ihtiyaçları sadece “maddi hayata yönelik birtakım zorunluluklar” olarak değerlendirse de sonradan bağlamı işin içerisine katarak “her kültürel bulgunun kendine özgü olan şartlarına” dikkati çekmesi açısından; halk bilimindeki bağlam merkezli öncül çalışmaların temel referanslarından biri hâline geldiği anlaşılır. Benzer biçimde Milman Parry ve Albert B. Lord tarafından geliştirilen “Sözlü Kompozisyon Teorisi”nin de tıpkı işlevci ekol gibi bir yandan olgucu tutuma ait pek çok özelliği sergilerken, diğer taraftan ise nispeten bağlama gönderme yaparak halk biliminin epistemolojik tarihindeki büyük dönüşümde “geçiş dönemi”ne ait yaklaşımlardan biri olarak belirlediği görülmektedir.

Bağlamı araştırmaların merkezine yerleştiren “Performans Teori”yle ise artık halk bilimindeki epistemolojik dönüşümün tamamlandığı anlaşılır. Tekilin kendisine özgü bilgisine yönelerek olgucu epistemolojinin sayıltılarını tersine çeviren bu yaklaşımın; 1960 ve 70’li yıllarda tiyatro kökenli Richard Schechner, antropolog Victor Turner ve sosyolog Erving Goffman’ın çalışmalarıyla şekillendiği ve sonrasında Dell Hymes üzerinden belirginleştirilen çerçevenin; Dan Ben Amos ile Kenneth S. Goldstein gibi isimler aracılığıyla halk bilimine transfer edildiği görülür (Carlson 2013: 33-37, 189). Bu anlamda icrayı giderek genişleyen bağlamlarıyla birlikte ele alarak olguculukla diyalektik bir ilişki kuran bu yaklaşımın, her icranın sadece bir defaya mahsus olarak gerçekleştiğini düşünmesiyle; Anglo-Amerikan dünyanın postmodern açılımlarını yansıtmış gibi görünse de esasında postmodernizmden çok önce Almanya’da ortaya çıkmış olan tarihselci epistemolojiye bağlandığı anlaşılmaktadır.

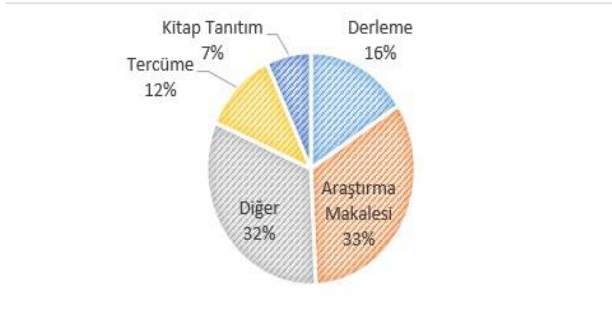
Sonuç olarak halk biliminin bir buçuk asrı aşkın tarihi boyunca kullandığı kuramsal çerçevelerle, sosyal bilimlerin tarihine damgasını vuran epistemolojik çatışmaları doğrudan yansıttığı görülmektedir. Bu doğrultuda özellikle 19. asra konuşlanan metin

merkezli yaklaşımların, büyük oranda doğa bilimlerinin gölgesinde kalarak olgucu tutumu benimsedikleri ve pozitivist bir karakter sergiledikleri anlaşılır. Buna karşın 20. asrın ikinci yarısından itibaren gözükmeye başlayan “bağlam merkezli” yaklaşımların ise genel olarak tarihselci tutumu benimsedikleri ve statükoyu tersyüz ederek, kendilerine kadar çoğunlukla ihmal edilmiş olan tekilin bilgisine ulaşmayı ilke edindikleri anlaşılmaktadır.

Yakın Dönem Türk Halk Bilimi Çalışmalarının Durumu: Millî Folklor Örneği

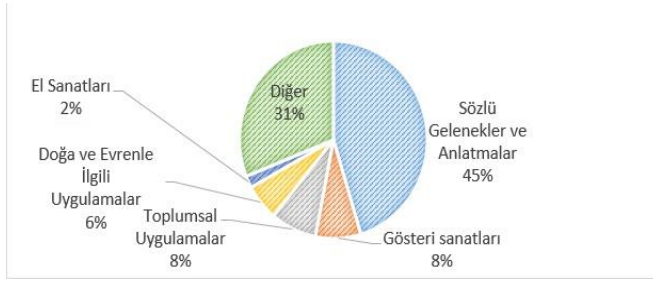
Olgucu ve tarihselci epistemolojileri halk biliminin kuramsal tarihine yerleştirdikten sonra, bu tutumların Türk halk bilimi çalışmaları özelinde kapladıkları alanlar üzerinde düşünmek; ülkemizde üretilen halk bilimsel bilginin hangi aşamada olduğunu görmek açısından oldukça faydalı olacaktır. Bu nedenle makalenin bu kısmında, 32 yıldır aralıksız bir biçimde yayın hayatına devam eden ve bu hâliyle yakın dönem Türk halk bilimi çalışmalarının “vitrin”i hâline gelen Millî Folklor Dergisi (MFD) mercek altına alınmış ve söz konusu derginin yayın arşivinde yer alan 128 sayıdaki 2567 yazı; konuları, türleri, kullandıkları kuramsal yaklaşımlar ve benimsedikleri epistemolojik tavırlar açısından sınıflandırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda MFD’nin 32 yıllık yayın hayatı; epistemolojik açıdan yaşanan dönüşümleri daha rahat görebilmek amacıyla 10’ar yıllık dönemlere ayrılmış ve en nihayetinde ise 128 sayılık yayın arşivi toplu bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Buna göre, derginin ilk 10 yıllık zaman zarfında (1-40. sayı aralığında) yayımladığı 806 yazının 128’inin derleme ve 269’unun ise araştırma makalesi olduğu tespit edilmiştir. Bu süre zarfında dergi içerisinde yer alan ve çoğunlukla deneme üslubuyla kaleme alınmış olan yöntem bilgisi, haber, röportaj ve bütüne yönelik (diğer) yazıların toplamı ise 260’tır. Aynı dönem içerisinde dergide 93 adet çeviriye ve 56 adet kitap eleştirisi/tanıttım yazısına yer verildiği görülür.

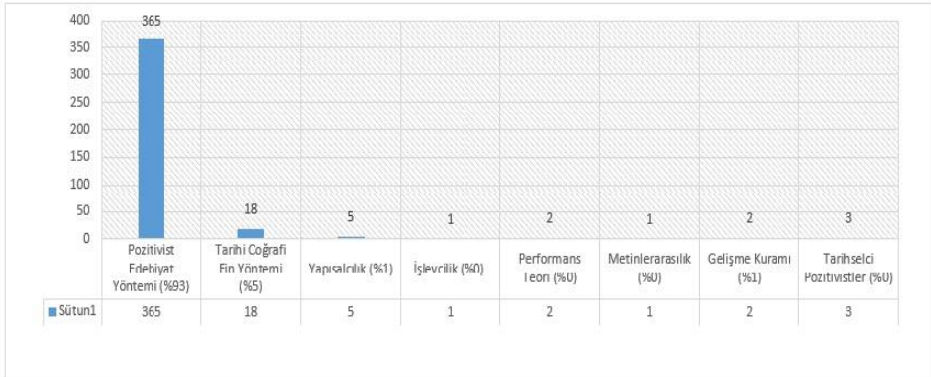
1989-1999 arası (1-40. sayı) tür dağılım grafiği

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin 2. Maddesi’ne göre (Oğuz 2009: 133-142) söylenecek olursa; bu dönemde yayımlanmış 806 yazıdan 365’inin sözlü gelenek ve anlatımlar; 63’ünün gösteri sanatları; 64’ünün toplumsal uygulamalar; 48’inin doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve 16’sının el sanatları geleneğiyle ilgili olduğu görülür. Geriye kalan 250 yazının ise bütüne yönelik (diğer) konularda kaleme alındığı tespit edilmiştir.

1989-1999 arası (1-40. sayı) konu dağılım grafiği

Bu dönemde kullanılan yöntemlere bakıldığında ise -belki de halk bilimcilerin çoğunlukla edebiyat lisansına sahip olmalarından dolayı- “Pozitivist Edebiyat Yöntemi” olarak adlandırılabilir olan metodun (bkz. Wellek ve Warren 2013: 83-156) en çok tercih edilen yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, derginin ilk on yıllık dönemde yayımladığı araştırma makalesi ve derlemelerin toplam sayısı 397 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmalardan 365’inin Pozitivist Edebiyat Yöntemi’ni; 18’inin Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi’ni; 5’inin Yapısalcı Yöntem’i; 2’sinin Performans Teori’yi; 2’sinin Gelişme Kuramı’ni ve 1’inin ise İşlevci Yöntem’i kullandığı görülür. Bunlara ilave olarak 3 yazının ise aslında Pozitivist Edebiyat Yöntemi’ni benimsemesine rağmen aynı zamanda tarihselci bir tutum sergilediği ve kısmen tekil bilgisine odaklandığı anlaşılmaktadır.

1989-1999 arası (1-40. sayı) yöntem dağılım grafiği

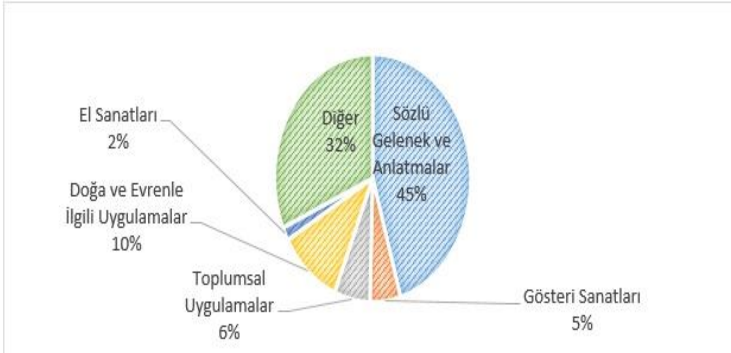
Böylelikle betimlemenin ağırlık kazandığı ve tespitlerle tasnif çalışmalarının büyük bir yekûn tuttuğu bu ilk dönemin, büyük oranda Türkiye’nin içerisinde bulunduğu pozitivist bilimsel iklimi takip ettiği ve epistemolojik açıdan %98,49 oranında olgucu tutumu benimsediği anlaşılır. Buna mukabil söz konusu zaman diliminde yayımlanmış yazıların ancak %1,51’lik kısmı tarihselci epistemoloji içerisinde yer almıştır.

İkinci on yıllık dönemde (41-80. sayı aralığında) ise toplamda 795 yazının yayımlandığı; bunlardan 15’inin derleme, 568’inin araştırma makalesi, 80’inin çeviri ve 35’inin kitap tanıtımı olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında, 97 yazının ise “diğer” olarak adlandırdığımız kategoriye girdiği görülmektedir.

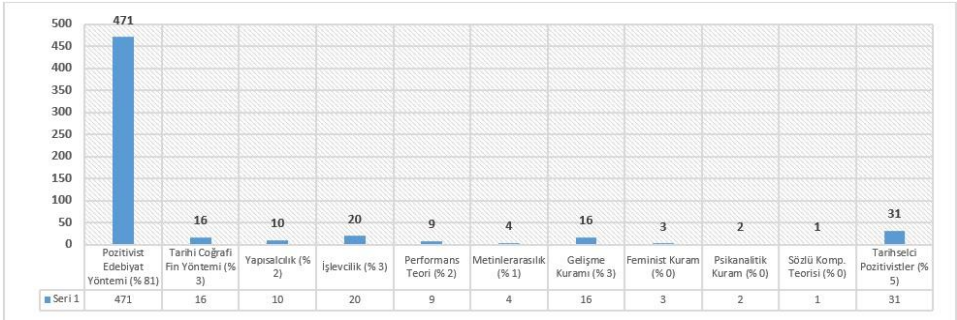
1999-2009 arası (41-80. sayı) tür dağılım grafiği

Konu dağılımı açısından bu dönemdeki yazıların 361'inin sözlü gelenek, 40'ının gösteri sanatları, 47'sinin toplumsal uygulamalar, 82'sinin doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve 14'ünün el sanatlarıyla ilgili olduğu; buna mukabil 251 yazının ise diğer olarak adlandırılan genel kategoride yer aldığı anlaşılır. Bu bakımdan, tıpkı önceki on yılda olduğu gibi sözlü gelenek ve anlatmalar konusunda kaleme alınan yazıların ağırlığını büyük oranda koruduğu ve diğer konularda büyük bir artış gerçekleşmediği görülmektedir.

1999-2009 arası (41-80. sayı) konu dağılım grafiği

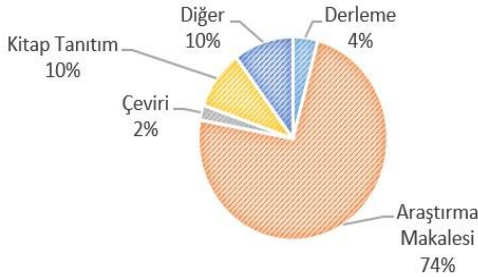
Öte yandan, bu dönem içerisinde yine Pozitivist Edebiyat Yöntemi'nin en çok kullanılan yöntem olmakla birlikte, süreç içerisinde kuramsal açıdan çeşitlenmeler yaşandığı anlaşılır. Buna göre, 1999-2009 yılları arasında dergide yer alan 583 derleme ve araştırma makalesinden 471'inin Pozitivist Edebiyat Yöntemi'ne sadık kaldığı; buna karşılık 16 yazının Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi'ni; 10 yazının Yapısalcı Yöntem'i; 20 yazının İşlevci Kuramı; 9 yazının Performans Teori'yi; 4 yazının Metinlerarasılık Kuramı'nı; 16 yazının Gelişme Kuramı'nı; 3 yazının Feminist Kuram'ı; 2 yazının Psikanalitik Kuram'ı; 1 yazının Sözlü Kompozisyon Teorisi'ni kullandıkları; 31 yazının ise pozitivist edebiyat yöntemiyle tarihselci tutumu harmanladığı görülmektedir.

1999-2009 arası (41-80. sayı) yöntem dağılım grafiği

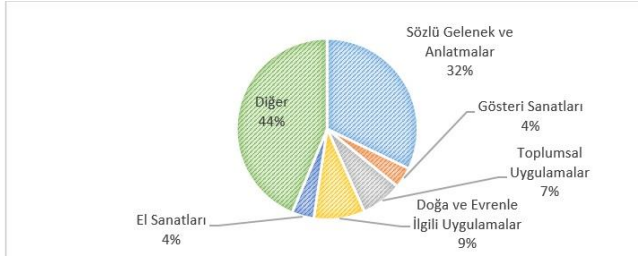
Bu anlamda özellikle Anglo-Amerikan dünyadaki epistemolojik dönüşümü yayımladığı tercüme yoluyla okuyucularına tanıtmayı hedefleyen MFD'nin; bu dönem içerisinde Türk halk bilimi çalışmalarının nasıl yürütülmesi gerektiğine yön vermeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Böylelikle tarihselci bir tutum eşliğinde "context" (bağlam) kavramına giderek daha fazla vurgu yapan derginin; folklor ürünlerinin yarattığı çevrelerin çalışmalara dâhil edilmesi gerektiği üzerinde özellikle durduğuna şahit oluruz. Ancak bütün bu çabaların bir türlü yeterli düzeyde pratiğe dökülemediği görülür. Nitekim bu dönemde yayımlanmış olan derleme ve araştırma makalelerinin %89,54'ünün olgucu tutumu benimsediği; buna karşın sadece %10,46'lık kısmının tarihselci bir tutumla kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

2009-2021 yılları arasını kapsayan son 12 yıllık zaman diliminde ise (81-128. sayı aralığında) toplamda 966 yazı yayımlandığı; bu yazılardan 41'inin derleme; 712'sinin araştırma makalesi; 23'ünün çeviri; 91'inin kitap tanıtımı olduğu ve geriye kalan 99'unun ise "diğer" (haber, röportaj vb.) olarak adlandırdığımız kategori içerisinde yer aldığı görülmektedir.

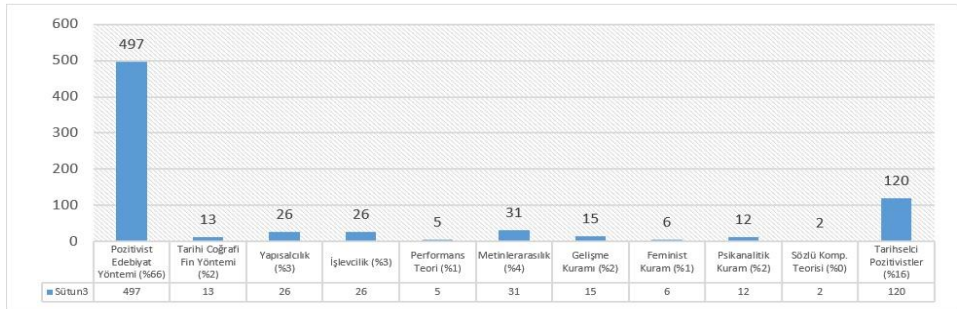
2009-2021 arası (81-128. sayı) tür dağılım grafiği

Bu dönemdeki konu dağılımlarının önceki dönemle benzer oranlara sahip olmakla birlikte, sözlü gelenek dışındaki konularda yaşanan artışın yine anlamlı düzeyde olmadığı anlaşılır. Bu doğrultuda son 12 yıllık zaman dilimini kapsayan bu periyotta sözlü gelenek ve anlatımlarla ilgili yazıların sayısı 311; gösteri sanatlarıyla ilgili olanlar 36; toplumsal uygulamalarla ilgili yazılar 71; doğa ve evrenle ilgili uygulamalara yönelik yazılar 88; el sanatları hakkında kaleme alınanlar 38 ve diğer konularla ilgili olanlar ise 422 adet olarak hesaplanmıştır.

2009-2021 arası (81-128. sayı) konu dağılım grafiği

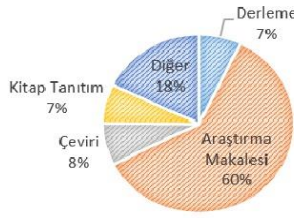
Bu periyotta kullanılan yöntemlerin ise önceki on yıllık dönemdekine benzer oranlar sergilediği ve çeşitlenme eğiliminin nispeten devam ettiği anlaşılır. Buna göre bu aralıkta yayımlanmış 753 derleme ve araştırma makalesinin 497'sinin Pozitivist Edebiyat Yöntemi'ni; 13 yazının Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi'ni; 26 yazının Yapısalcı Yöntem'i; 26 yazının İşlevci Yöntem'i; 5 yazının Performans Teori'yi; 31 yazının Metinlerarasılık Kuramı'nı; 15 yazının Gelişme Kuramı'nı; 6 yazının Feminist Kuram'ı; 12 yazının Psikanalitik Kuram'ı ve 2 yazının Sözlü Kompozisyon Teorisi'ni kullandığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 120 yazının ise diyalektik bir tutum sergileyerek tarihselci tutumla pozitivist edebiyat yöntemini harmanladığı anlaşılmaktadır.

2009-2021 arası (81-128. sayı) yöntem dağılım grafiği

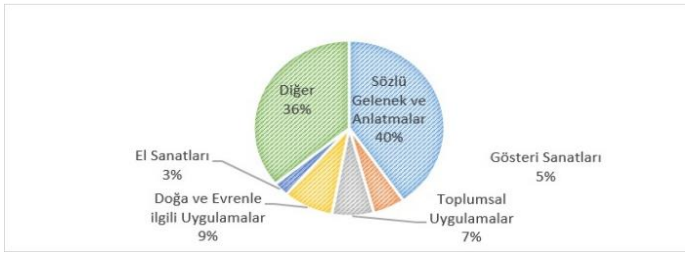
Bu anlamda derginin son 12 yıllık yayın dönemini kapsayan bu son döneminde, epistemolojik açıdan önceki on yıla kıyasla tarihselci tutumun anlamlı bir biçimde artış yaşadığı söylenebilir. Ancak yine de araştırmaların büyük çoğunluğunun pozitivist tavrı devam ettirdiklerinin özellikle belirtilmesi gerekir. Nitekim ilgili rakamları topladığımızda, söz konusu periyotta yayımlanmış yazıların %79,68'inin olgucu tutumla kaleme alındığı; buna mukabil ancak %20,32'sinin tarihselci tutuma yöneldikleri anlaşılmaktadır. İlginç olan ise bu dönem içerisinde dergiye diğer sosyal bilim şubelerinden gelen yazıların neredeyse tamamının pozitivist bir üslupla kaleme alınmışken; dergideki tarihselci tavrın tamamına yakın bir kısmının halk bilimciler tarafından sergilenmiş olmasıdır.

Son olarak panoramik bir görüntü elde etmek açısından MFD'nin 32 yıllık serüvenini topluca değerlendirecek olursak; 128 sayılık yayın arşivindeki tüm yazıların sayısı 2567 olarak hesaplanmıştır. Bu yazılardan 184'ünün derleme, 1549'unun araştırma makalesi, 196'sının çeviri ve 182'sinin kitap tanıtımı olduğu; 456 yazının ise "diğer" olarak adlandırdığımız kategori içerisinde yer aldığı görülmektedir.

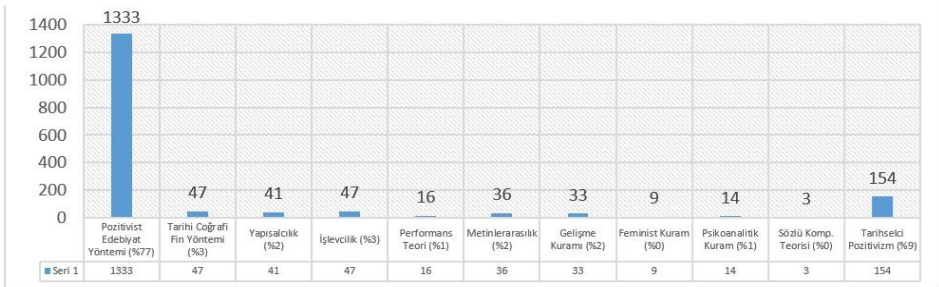
1989-2021 arası (1-128. sayı) tür dağılım grafiği

Konu dağılımına bakıldığında ise derginin yayımladığı 2567 yazının 1037'sinin sözlü gelenek ve anlatımlar; 139'unun gösteri sanatları; 182'sinin toplumsal uygulamalar; 218'inin doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve 68'inin el sanatlarıyla ilgili olduğu; geriye kalan 922 yazının ise diğer konularda kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

1989-2021 arası (1-128. sayı) konu dağılım grafiği

MFD'nin 32 yıllık yayın hayatı boyunca yayımlanmış olduğu araştırma makalesi ve derlemelerin toplamı ise 1733 olarak hesaplanmıştır. Bu açıdan söz konusu 1733 yazının 1333'ünün Pozitivist Edebiyat Yöntemi'ni; 47'sinin Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi'ni; 41'inin Yapısalcı Yöntem'i; 47'sinin İşlevci Kuram'ı; 16'sının Performans Teori'yi; 36'sının Metinlerarasılık Kuramı'nı; 33'ünün Gelişme Kuramı'nı; 9'unun Feminist Kuram'ı; 14'ünün Psikanalitik Kuram'ı; 3'ünün Sözlü Kompozisyon Teorisi'ni kullandığı ve geriye kalan 154 yazının ise diyalektik bir yöntemi benimsediği tespit edilmiştir.

1989-2021 arası (1-128. sayı) yöntem dağılım grafiği

Özetle; son 32 yıla ait Türk halk bilimi çalışmalarının panoramik bir görüntüsünü sunan bu verilerin; diğer pek çok meseleye ışık tutmakla birlikte özellikle epistemoloji parantezinde, araştırmaların %87,31 oranında olgucu tutumla kaleme alındığına ve tarihselciliğin ise azınlıkçı bir tutum olarak (sadece %12,69 oranında) kaldığına işaret ettiği görülmektedir.

Sonuç

Sosyal bilimler felsefesinde olguculuk-tarihselcilik terimleri etrafında uzun süreden beri devam eden hararetli tartışmaları; genelde halk bilimi ve özelde ise yakın dönem Türk halk bilimi çalışmalarının kuramsal tarihine yerleştirmeye çalışan bu makalede, sadeleştirilerek söylenecek olursa iki temel sonuca ulaşılmıştır. Buna göre bu sonuçlardan ilki; kimi çevrelerde “faktüalizm” yahut “pozitivizm” isimleriyle anılan olgucu tutumun, 19. yüzyıl erken dönem halk bilimi çalışmalarını karakterize eden başat epistemolojik tutum olduğudur. Doğa bilimleri modelinde kurgulanan, folklor ürünlerini insandan bağımsız bir gerçeklik olarak yorumlayan ve sürekli olarak evrensel yasalar peşinde koşan metin merkezli bu yaklaşımların; sahip oldukları özelliklerini esasında olgucu epistemolojiye borçlu oldukları görülür. Buna karşın 20. asrın ortalarında Anglo-Amerikan dünyada yaşanan postmodern devrimin, diğer pek çok sosyal bilim şubesinde olduğu gibi halk biliminde de yeni arayışlara yol açtığı ve bu itibarla tarihselci epistemolojinin, disiplin içerisinde merkezi bir rol üstlenmesini sağladığı anlaşılır. Dolayısıyla tekilin bilgisine yoğunlaşan ve genel olarak “bağlam merkezli yaklaşımlar” içerisine konuşlanan yeni kuramsal çerçevelerin, esasında kökenlerinde tarihselci epistemolojinin sayıltılarını barındırdıkları görülmektedir.

Makalenin ulaştığı ikinci sonucun ise Türkiye özelinde gerçekleştirilen yakın dönem çalışmalar hakkında olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Milli Folklor Dergisi’nden elde edilen sayısal veriler; Anglo-Amerikan dünyada 1960 ve 70’li yıllarda yaşanan epistemolojik dönüşümün, Türkiye’de yaklaşık çeyrek asırlık kısmî bir gecikmeyle yaşandığını göstermektedir. Bununla birlikte, günümüze uzanan süreçte –özellikle genç halk bilimcilerle beraber- tarihselci tutumun istikrarlı bir biçimde artış göstermesi; Türk halk bilimi çalışmalarının epistemolojik açıdan Anglo-Amerikan dünyadaki çağdaşlarını takip ettiğine ve büyük oranda onlara göre pozisyon aldığına işaret etmektedir. Bu nedenle bugün için olgucu tutumun ağırlığı göze çarpsa da Anglo-Amerikan dünyadaki çalışmaların durumu, genç halk bilimcilerin sayısının hızlı artışı ve internet sayesinde etkileşim oranlarının giderek yükselmesi düşünüldüğünde; önümüzdeki dönemde Türkiye bağlamındaki epistemolojik dönüşümün hızlanacağını ve çalışmaların çehresinin günümüze kıyasla bir hayli farklılaşacağını söylemek, herhalde yanlış olmayacaktır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ballıkaya, Cihan. “Pozitivizm: Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2015): 87-106.
- Bauman, Zygmunt. *Hermenötik ve Sosyal Bilimler*. (çev. Hüseyin Oruç) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Carlson, Marvin. *Performans: Eleştirel Bir Giriş*. (çev. Beliz Güçbilmez) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013.
- Cocchiara, Giuseppe. *Avrupa’da Folklor Tarihi*. (çev. Yerke Özer) Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2017.
- Cunningham, James W. vd. “Epistemology and Reading”. *Reading Research Quarterly* 31/1 (1996): 36-60.
- Çobanoğlu, Özkul. “Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni”. *Folklor/Edebiyat* 24 (2000): 24-30.
- _____. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Blimleri*. (çev. Doğan Özlem) İstanbul: Notos Kitap, 2011.
- Dorson, Richard M.. *Günümüz Folklor Kuramları*. (çev. Nermin Ulutaş) İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, 1984.
- Ekici, Metin. “Kuramlar ve Yöntemler”. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Ed. M. Öcal Oğuz vd.) Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

- Fay, Brian. *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi-Çok Kültürlü Bir Yaklaşım*. (çev. İsmail Türkmen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Giddens, Anthony. *New Rules of Sociological Method*. (Second Edition) Cambridge: Polity Press, 2007.
- Gordon, Scott. *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi*. (çev. Ümit Tatlıcan ve Hasan Kösebalan) İstanbul: Küre Yayınları, 2020.
- Gulbenkian Komisyonu. *Sosyal Bilimleri Açın-Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. (çev. Şirin Tekeli) İstanbul: Metis Yayıncılık, 2012.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu*. (çev. Sungur Savran) İstanbul: Metis Yayınları, 1997.
- Nelson, Eric S. "Introduction: Wilhelm Dilthey in Context", *Interpreting Dilthey: Critical Essays*. (Ed. Eric S. Nelson) Cambridge: Cambridge University Press. (2019): 1-18.
- Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.
- Onart, Adnan. "Değişik Yönleriyle Yapısalcılık ve Yapı Kavramı". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (Özel Sayı: Yapısalcılık) 262/28, (1973): 231-260.
- Özlem, Doğan. "Bilgi ve Bilimde Olguculuk-Tarihselcilik Tartışması Üzerine". *Yazko Felsefe Yazıları*. İstanbul: Ağaoğlu Matbaacılık, 1982.
- _____. "Tin Bilimlerine Giriş" in Yüzüncü Yılı ve Dilthey". *Seminer Dergisi* 2-3, 1984.
- _____. "Evrenselcilik Mitosu ve Sosyal Bilimler". *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Toplum ve Bilim ve Defter Dergileri Ortak Çalışma Grubu*. İstanbul: Metis Yayınları, (2008): 53-69.
- _____. *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap, 2012.
- Rescher, Nicholas. *Epistemology: An Introduction to the Theory of Knowledge*. Albany: State University of New York Press, 2003.
- Simard, Jean-Claude. "Epistemoloji". (çev. Ramazan Adıbelli) *Bilimname* II (2003): 13-21.
- Wellek, René ve Austin Warren. *Edebiyat Teorisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Yücel, Tahsin. "Yapısalcılık". *Birikim* 28-29 (1977): 30-43.